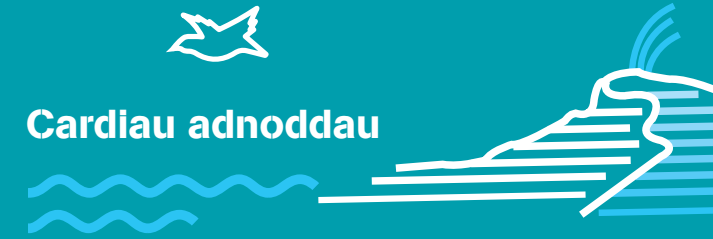

Set B - Rhywogaethau rhagorol y twyni tywod

Pysen-y-ceirw *Lotus corniculatus*

Planhigyn

Cynhyrchydd

Cyffredin

Cynefin - twyni lled-sefydlog, twyni sefydlog a llaciau twyni

Yn blodeuo - fis Mehefin i fis Medi

Gallu arbennig - mae'n blanhigyn bwyd pwysig ar gyfer lindys y glesyn cyffredin, y glesyn serennog a gwyn y coed ac mae ei flodau'n ffynhonnell wych o neithdar ar gyfer gwenyn.

Chwilen dom Dillwyn *Onthophagus nuchicornis*

Anifail > infertebrat > pryfyn

Ysydd eilaidd - hollysydd

Cyffredin

Cynefin - twyni lled-sefydlog

Gallu arbennig - mae'n cael gwared â deunydd marw, lle mae prinder tail mae i'w gael mewn baw cŵn.

Criciedyn hirgorn llwyd
Platycleis albopunctata

Anifail > infertebrat > pryfyn

Ysydd eilaidd - hollysydd

Dan ddim bygythiad

Cynefin - llystyfiant garw ar bob math o dwyni

Gallu arbennig - cuddliw a neidio

Brân goesgoch
Pyrrhocorax

Anifail > fertebrat > aderyn

Ysydd eilaidd - hollysydd (infertebratau ac aeron)

Prin

Cynefin - pob ardal arfordirol

Gallu arbennig - hedfan yn acrobatig. Mae 65% o boblogaeth y DU yn byw yng Nghymru.

Glesyn bach

Cupido minimus

Anifail > infertebrat > pryfyn

Ysydd cynradd - llysysydd

Prin

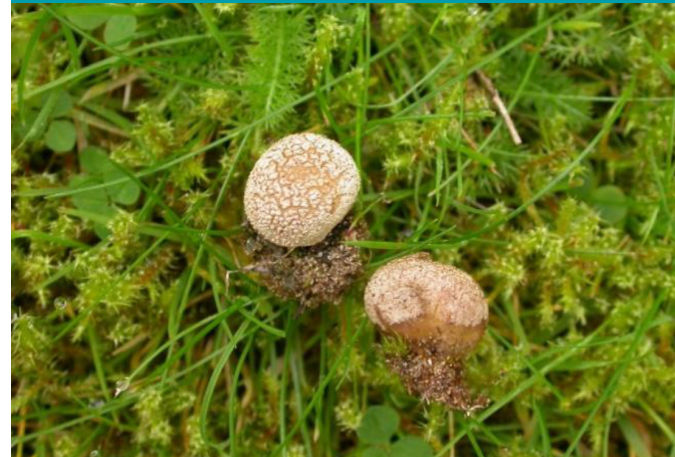
Cynefin - pob math o dwyni a glaswelltiroedd arfordirol

Gallu arbennig - mae'r glesyn bach yn tueddu i fyw mewn cytrefi bach o hyd at 30 unigolyn. Gellir gweld y ddau ryw mewn clwydau cymunedol, yn wynebu'r ddaear yn y glaswellt.

Y goden fwg leiaf

Bovista pusilla

Ffwng

Dadelfennydd

Cyffredin

Cynefin - twyni lled-sefydlog a sefydlog

Gallu arbennig - chwistrellu cwmwl o'i sborau brown sy'n debyg i lwch.

Corhelygen

Salix repens

Planhigyn

Cynhyrchydd

Cyffredin

Yn blodeuo - fis Ebrill i fis Mai

Cynefin - twyni sefydlog a llaciau twyni

Gallu arbennig - mae'n gallu newid y ffordd mae'n tyfu o fod yn syth i fod yn llorweddol pan mae tywod yn ei orchuddio.

Chwilen deigr y twyni

Cicindela maritima

Anifail > infertebrat > pryfyn

Ysydd eilaidd - cigysydd

Prin

Cynefin - twyni symudol

Gallu arbennig - mae'n gallu hedfan a rhedeg yn gyflym wrth chwilio am ysglyfaethau. Mae ei larfâu hefyd yn ysglyfaethus.

Gwenynen durio'r gwanwyn
Colletes cunicularius

Anifail > infertebrat > pryfyn

Ysydd cynradd - llysysydd

Prin

Cynefin - twyni symudol

Gallu arbennig - mae'n gorchuddio'r
tu mewn i'w thyllau gyda haenen sy'n
dal dŵr.

Pryf lladd y twyni
Philonicus albiceps

Anifail > infertebrat > pryfyn

Ysydd eilaidd - cigysydd

Prin

Cynefin - twyni symudol

Gallu arbennig - chwistrellu gwenwyn
i barlysu ei ysglyfaeth.

Malwen resog
Cernuella virgata

Anifail > infertebrat > molwsg

Ysydd cynradd - llysysydd

Cyffredin

Cynefin - twyni sefydlog a glaswelltir

Gallu arbennig - mae'r falwen yn creu ac yn defnyddio dartiau serch i geisio denu cymar.

Tegeirian-y-gors cynnar
Dactylorhiza incarnata

Planhigyn

Cynhyrchydd

Anghyffredin, neu niferus yn lleol

Yn blodeuo - fis Mai i ganol mis Gorffennaf

Cynefin - llaciau twyni

Gallu arbennig - ffynhonnell fwyd wych ar gyfer peillwyr, gyda hyd at 50 blodyn ar un coesyn.

Crwynllys cynnar
Gentianella anglica

Planhigyn

Cynhyrchydd

Prin

Yn blodeuo - fis Mawrth i fis Gorffennaf

Cynefin - twyni aeddfed a glaswelltir arfordirol

Gallu arbennig - mae'n endemig i'r DU felly nid yw'n tyfu yn unrhyw le arall yn y byd!

Crwst yr helygen
Hebeloma vaccinum

Ffwng

Dadelfennydd

Prin

Cynefin - llaciau twyni

Gallu arbennig - mae'n cydio yng ngwreiddiau'r gorchelygen i'w helpu i dyfu.

Madfall ddŵr gribog

Triturus cristatus

Anifail > fertebrat > amffibiad

Ysydd eilaidd - cigysydd

Yn dirywio - rhywogaeth a warchodir gan Ewrop

Cynefin - llaciau twyni

Gallu arbennig - mae wedi byw ar y Ddaear am o leiaf 40 miliwn o flynyddoedd.

Llyffant y twyni

Epidalea calamita

Anifail > fertebrat > amffibiad

Ysydd eilaidd - cigysydd

Prin - rhywogaeth a warchodir gan Ewrop

Cynefin - llaciau twyni

Gallu arbennig - rhywogaeth arloesol, y cyntaf i gytrefu cynefin newydd.

Neidr ddefaid

Anguis fragilis

Anifail > fertebrat > ymlusgiad

Ysydd eilaidd - cigesydd

Cyffredin

Cynefin - twyni sefydlog

Gallu arbennig - mae'n gallu diosg ei chynffon i ddianc rhag ysglyfaethwyr.

Madfall y tywod

Lacerta agilis

Anifail > fertebrat > ymlusgiad

Ysydd eilaidd - cigesydd

Prin - rhywogaeth a warchodir gan Ewrop

Cynefin - twyni lled-sefydlog a sefydlog

Gallu arbennig - mae'n defnyddio tyllau cwningod i lochesu a chysgu'r gaeaf ac yn cloddio'i thyllau ei hun oddi arnynt. Gall y tyllau fod mor ddwfn ag 1 metr ond yn fach iawn o ran diamedr.

Cap inc y twyni

Coprinopsis ammophilae

Ffwng

Dadelfennydd

Yn prinhau

Cynefin - twyni symudol a lled-sefydlog

Gallu arbennig - math o gap inc sy'n gallu goddef halen, ac mae'n tyfu ymysg gwreiddiau moresg.

Coesyn pengrwn gaeaf

Tulostoma brumale

Ffwng

Dadelfennydd

Prin

Cynefin - twyni sefydlog

Gallu arbennig - mae'n hawdd methu'r ffwng hwn sy'n debyg i lolipop ymysg cregyn malwod a phethau eraill yn y twyni tywod gan fod ei guddliw mor dda.

Cwtiad torchog
Charadrius hiaticula

Anifail > fertebrat > aderyn

Ysydd eilaidd - cigysydd

Yn dirywio

Cynefin - twyni symudol a thraethau tywodlyd/graeanog

Gallu arbennig - mae'n rhedeg yn gyflym ac yna'n sefyll yn stond i ddenu pryfed i'r wyneb.

Cudyll coch
Falco tinnunculus

Anifail > fertebrat > aderyn

Ysydd trydyddol - cigysydd

Yn dirywio

Cynefin - pob math o dwyni tywod

Gallu arbennig - mae'n gallu gweld olion wrin uwchfioled.

Môr-wennol fach

Sternula albifrons

Anifail > fertebrat > aderyn

Ysydd eilaidd - cigysydd

Prin

Cynefin - traethau tywodlyd/graeanog yn aml o dan y marc penllanw

Gallu arbennig - mae'n mudo i Orllewin Affrica yn y gaeaf; mae'r daith yno ac yn ôl bron yn 19,000 o filltiroedd.

Moresg

Ammophila arenaria

Planhigyn

Cynhyrchydd

Cyffredin

Yn blodeuo - fis Gorffennaf i fis Awst

Cynefin - twyni symudol, lled-sefydlog a sefydlog

Gallu arbennig - mae'n seroffyt, felly gall wrthsefyll amodau sych. Mae ganddo goesynnau tanddaearol arbennig o hir sy'n galluogi'r planhigyn i oroesi cael ei gladdu gan dywod. Mae ymyl y ddeilen yn troi at i mewn i leihau faint o ddŵr sy'n cael ei gollu.

Petal-lys

Petalophyllum ralfsii

Planhigyn

Cynhyrchydd

Prin

Cynefin - llaciau twyni

Gallu arbennig - yn yr haf allwch chi ddim ei weld oherwydd mae'n goroesi o dan y ddaear tan i'r tywydd gwlyb ddychwelyd o'r hydref ymlaen.

Helys pigog

Salsola kali

Planhigyn

Cynhyrchydd

Yn blodeuo - fis Gorffennaf i fis Medi

Cynefin - y draethlin a thwyni symudol

Gallu arbennig - planhigyn suddlon haloffyt (yn gallu goddef halen). Pan gaiff ei losgi, mae'n cynhyrchu sodiwm carbonad, oedd yn cael ei ddefnyddio i greu gwydr a sebon.

Tegeirian bera
Anacamptis pyramidalis

Planhigyn

Cynhyrchydd

Anghyffredin, neu niferus yn lleol

Cynefin - twyni lled-sefydlog a sefydlog

Gallu arbennig - mae'n darparu neithdar a phaill ar gyfer peillwyr.

Celynnen y môr
Eryngium maritimum

Planhigyn

Cynhyrchydd

Niferus, neu doreithiog yn lleol

Yn blodeuo - fis Gorffennaf i fis Medi

Cynefin - y draethlin, twyni symudol a lled-sefydlog

Gallu arbennig - roedd yn cael ei ddefnyddio i drin anhwylderau gwynt a gellir bwyta'r gwreiddiau wedi'u berwi neu eu rhostio. Arferai gael ei ddefnyddio i greu jeli neu losin o'r enw losin caru.

Corhedydd y waun
Anthus pratensis

Anifail > fertebrat > aderyn

Ysydd eilaidd - cigysydd

Cyffredin

Cynefin - twyni symudol, lled-sefydlog
a sefydlog

Gallu arbennig - dyma hoff riant maeth
cywion y gog.

Pibydd coesgoch
Tringa totanus

Anifail > fertebrat > aderyn

Ysydd eilaidd - cigysydd

Yn dirywio

Cynefin - morfeydd heli a glaswelltir
y twyni

Gallu arbennig - mae'r adar gwryw'n
perfformio sioe drawiadol yn yr awyr
wrth geisio denu cymar.

Hebog tramor

Falco peregrinus

Anifail > fertebrat > aderyn

Ysydd trydyddol - cigysydd

Prin

Cynefin - pob math o dwyni

Gallu arbennig - yr aderyn cyflymaf yn y byd, gan gyrraedd 390km yr awr wrth ddeifio.

Llwynog

Vulpes vulpes

Anifail > fertebrat > mamal

Ysydd trydyddol - cigysydd

Cyffredin

Cynefin - pob math o dwyni

Gallu arbennig - mae llwynogod yn bwyta unrhyw beth bron, gan gynnwys aeron, pryfed, mamaliaid bach ac adar. Oherwydd bod ganddynt fwyd drwy gydol y flwyddyn, nid oes angen iddynt aefgysgu.

Cwningen
Oryctolagus cuniculus

Anifail > fertebrat > mamal

Ysydd cynradd - llysysydd

Cyffredin

Cynefin - twyni sefydlog

Gallu arbennig - peiriannau torri gwair byd natur, yn helpu planhigion bach i dyfu ac yn cloddio tywod.

Ambarelo'r bwgan
Macrolepiota procera

Ffwng

Dadelfennydd

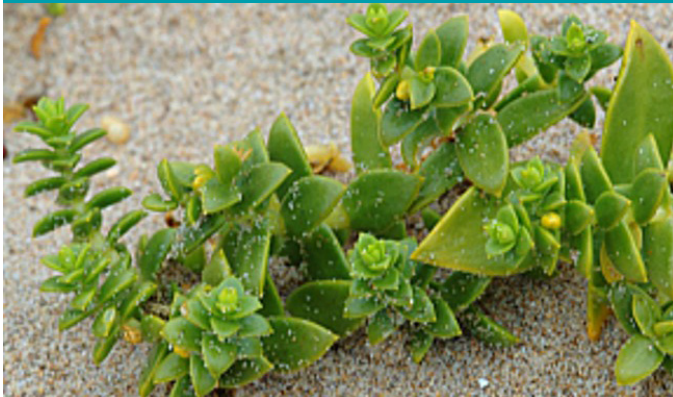
Cyffredin

Cynefin - twyni sefydlog

Gallu arbennig - yng Nghymru, mae tylwyth teg yn defnyddio'r rhain fel ambaréls yn ôl y sôn. Maen nhw'n aml yn tyfu mewn cylchoedd neu 'gylchoedd tylwyth teg'.

Tywodlys arfor
Honckenya peploides

Planhigyn

Cynhyrchydd

Cyffredin yn lleol

Yn blodeuo - fis Mai i fis Awst

Cynefin - y draethlin, egin-dwyni a thwyni symudol

Gallu arbennig - mae'r blagur a'r dail yn llawn fitamin A a fitamin C a gellir ei ddefnyddio fel llysieuyn gwyrdd, deiliog naill ai'n amrwd neu wedi'i goginio.

Tafolen y traeth
Rumex rupestris

Planhigyn

Cynhyrchydd

Mewn perygl - rhywogaeth a warchodir gan Ewrop

Yn blodeuo - fis Mehefin i fis Awst

Cynefin - arfordirol

Gallu arbennig - mae'r ffrwythau'n arnofio yn nŵr y môr ac yn cael eu gwasgaru ganddo ac mae hyn yn ei alluogi i gytrefu lleoliadau newydd.

Ceffyl

Equus caballus

Anifail > fertebrat > mamal

Ysydd cynradd - llysysydd

Cyffredin

Cynefin - pob math o laswelltir gan gynnwys twyni symudol a sefydlog

Gallu arbennig - bydd yn bwyta deunydd mwy garw, gan ganiatáu i fwy o olau gyrraedd y ddaear sy'n helpu ein rhywogaethau prinnach, llai cystadleuol i oroesi.

Tegeirian y fign galchog

Liparis loeselii

Planhigyn

Cynhyrchydd

Mewn perygl - rhywogaeth a warchodir gan Ewrop

Yn blodeuo - fis Mehefin i fis Gorffennaf

Cynefin - llaciau twyni

Gallu arbennig - mae angen iddo fod wrth ymyl ffwng mycorhisol i allu egino.

Marchwellt y twyni

Elymus farctus

Planhigyn

Cynhyrchydd

Cyffredin

Yn blodeuo - fis Mehefin i fis Awst

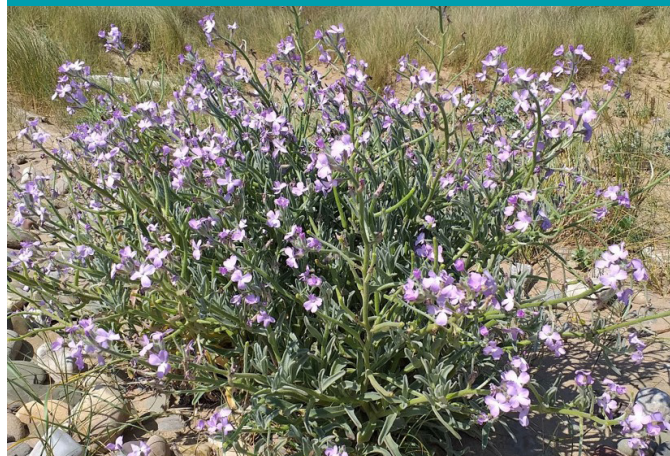
Cynefin - egin-dwyni, twyni symudol a thwyni lled-sefydlog

Gallu arbennig - rhywogaeth arloesol, dyma un o'r planhigion cyntaf i gytrefu tywod newydd.

Murwyll arfor

Matthiola sinuata

Planhigyn

Cynhyrchydd

Prin iawn

Yn blodeuo - fis Mehefin i fis Awst

Cynefin - egin-dwyni a thwyni symudol

Gallu arbennig - ar ôl blodeuo, gall pen sych y blodyn, sy'n cynnwys hadau, arnofio i safle newydd.

